

הרב יוסף שליט

"כמי שנחקרה" בעדות עד אחד

ראשי הפרקים

- א. הקדמה
- ב. עדות על חקירת עד אחד
 1. ביאור דברי המרדכי
 2. ביאור דעת הסמ"ע
 3. שיטת הגר"ש
 4. שיטת הגר"ט
- ג. שטר בעד אחד
 1. מחלוקת הראשונים בתוקף שטר בע"א
 2. פסיקת ההלכה
 3. שיטת קצוה"ח
 4. שיטת נתה"מ
 5. שיטת הגר"א
- ד. שיטת הגר"ח
- ה. סיכום

א. הקדמה

אמרה תורה "על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר" (דברים יז) ודרשו בספרי "על פיהם ולא על פי כתבם". ז"א אין העדים יכולים להעיד ע"י כתב.

אך בשטרות בכ"ז מקבלים עדות בכתב וכן מצינו בגמ' (כתובות יח, ב) בשם ר"ל שעדים החתומים על השטר נעשה כאילו נחקרה עדותם בבי"ד.

אך המושג כמי שנחקרה עדותם בבי"ד צריך בירור. שכן העדות לא נאמרה בבי"ד ובי"ד לא יכולים לחקור העדים מעבר למה שכתוב בשטר. ויש להבין גם את עצם המושג "עדות שנחקרה בבי"ד".

נפתח בהבאת מספר דרכים להבנת גדר עדות ע"א שנחקרה בבי"ד, ולאחר מכן נעמוד על ביאור גידרו של שטר שחתום ע"י ע"א.

ונבאר זאת סביב שני פסקי הרמ"א :

א. פסק הרמ"א ע"פ המרדכי לחלק בין עדות על הגדת שני עדים שנחקרה בבי"ד לעדות על הגדת ע"א שנחקרה בבי"ד.

ב. האם שטר שחתום רק ע"י ע"א חשוב שטר וגם בו נאמר הכלל של "כמי שנחקרה עדותו".

ב. עדות על חקירת עד אחד

1. ביאור דברי המרדכי

בבי" ס"י ל כתוב :

מצאתי במרדכי ישן פרק גט פשוט כתב רבינו אברהם דדוקא בית דין אצל בית דין מצטרף אבל שנים שהעידו אחד בבית דין זה [ואחד בבית דין זה] ויש עדים ששמעו הגדת השני וחקירה בבית דין אחר וגם שמעו הגדת זה כאן ובאים לפני בית דין אחר להעיד ששמעו חקירת אותם שני עדים בשני בתי דינים לאו מידי הוא דהוה כעד מפי עד והביא ראיות על זה.

ובשו"ע שם יא פסק, שאם עד העיד בפני בי"ד אחד ועד נוסף בפני בי"ד אחר שני בתי הדין יכולים להצטרף לדון על פי עדות שניהם. ומוסיף הרמ"א את פסק המרדכי דלעיל, שעדים שראו ע"א שהעיד לא יכולים להעיד בבי"ד על עדותו משום שחשוב עד מפי עד.

ובסמ"ע ס"ק לה ביאר שאין עדים יכולים להעיד על עדות שהתקבלה בבי"ד שחשוב עד מפי עד. ואפילו בשני עדים שנחקרו בבי"ד לא נקבל עדות אחרים על חקירתם.

והקשו הפוסקים על הסמ"ע, שבתוס' מפורש שמועילה עדות על שטר שנשרף (ב"ק צח) ובאמצעותה רשאים בי"ד לכתב שטר אחר בגלל ששני עדים נעשה כמי שנחקרה עדותם בבי"ד. ולשיטת הסמ"ע הרי זו עדות על עדים שנחקרו בבי"ד וזו עדות פסולה שחשובה עד מפי עד?

"כמי שנחקרה" בעדות עד אחד

ולכך הטי"ז¹ חולק על הסמ"ע וסובר שעדות על שנים שהעידו בבי"ד בודאי מתקבלת כיוון שמעידים על דבר שלם. אך עדות ע"א אינו דבר שלם ולכן לא יכולים להעיד על זה. ומדייק בדברי הרמ"א, שרק בעד אחד שמעידים עליו חשו עד מפי עד אך בשני עדים חשוב שמעידים על חקירתם בבי"ד.

והאחרונים נחלקו בדעת הטי"ז. התומים פסק, שעדות על ע"א שנחקר בבי"ד לא מחייבת אפילו שבועה מפני שחשבה כעד מפי עד ולא חשבה עדות. אך השער המשפט פסק שלחייב שבועה ודאי יועיל שכן חיוב שבועה בע"א כשנים שמחייבים ממון ורק לצרפם יחד לחיוב ממון חשוב כעד מפי עד.

לדעת התומים צריך לבאר - מדוע באמת לא תועיל עדות על ע"א שהעיד בבי"ד בכדי לחייב שבועה, הרי זה חיוב שלם של בי"ד וכמו חיוב ממון בעדות שנים שכן אפשר להעיד על עדותם ואין בה חסרון של עד מפי עד?

אלא שלאידך גיסא צריך לבאר בדברי שעה"מ - מדוע אם מקבלים עדות על חקירת ע"א בבי"ד לחייב שבועה לא נקבל עדות כזו כדי לצרפה לכדי חיוב ממון?

2. ביאור דעת הסמ"ע

קצוה"ח (ל,י) רצה לתרץ דברי הסמ"ע ולבאר מדוע תועיל עדות עדים על שטר שנשרף אף שלא מקבלים עדות על עדים שנחקרה עדותן בבי"ד. וביאר קצוה"ח, שבשטר יש צדדים להחשיבו כגבוי ולכך לא חשוב עד מפי עד מכיוון שמעידים על מציאות השטר שהיא כפסק בי"ד. אך עדות על פה לא חשובה כגבוי וממילא בזה יש פסול של עד מפי עד אף אם נחקרה העדות בבי"ד.

ובריטב"א ב"ב קסח הביא מחלוקת ראשונים בדין עדות על שטר שנמחק וז"ל:

יש אומרים שצריך שיביא כתב העדים החתומים קיים לבי"ד ויקיימוהו ולא סגי שיעידו העדים שהכירוהו דהוה ליה עד מפי עד, ומורי נר"ו אומר דבעדים שהכירו החתימות סגי שאין זה עד מפי עד, כי על עיקר הכתב הם מעידים ולא על המנה, וזו עדות ברורה וקיום גמור, והרי זה כאילו העידו נתברר לנו שהיה לפלוני שטר מכר או שטר מתנה, וכן עיקר.

¹ וכדעת הטי"ז הוכיח קצוה"ח שמדויק בדברי הרא"ה כתובות כח שעדים שראו חקירת אחרים בבי"ד יכולים להעיד על זה עיי"ש.

מבואר בדבריו, שלדעה הראשונה כל עוד שהשטר לא מקויים בבי"ד אז חשוב עד מפי עד אף שיש בו דין כמי שנחקרה בבי"ד אך לדעת הריטב"א, בזה שמכירים החתימות די בשביל להעיד ולכתוב שטר חדש שכן מעידים על השטר והוא כמי שנחקרה.

ולפי"ז רצה בעל המילואי חושן לבאר דעת הסמ"ע. בשטר מקויים בלבד מועילה עדות העדים שראו החתימות משום שמעידים על פסק בי"ד אך בשטר שעדין לא מקויים אף שהוא "כמי שנחקרה" לא יעידו עליו שכן נחשב כעד מפי עד.

על שני הדרכים הנ"ל בתירוץ דברי הסמ"ע יש להקשות מדבריו בריש סי' מו :

בגמ' ב"ב מ מבואר, שקיום שטרות בשלושה. ורשב"ם שם (ד"ה קיום שטרות) מסביר שקיום בשנים אינו מועיל אפילו בדיעבד. ולמרות ששנים שדנו דיניהם דין בקיום שטרות נראה שהם מעידים על העדות החתומה בשטר וזה פסול משום שנראה כעד מפי עד. וכדברי רשב"ם אלו כתבו גם תוס' ב"ב שם (ד"ה קיום שטרות) ותוס' בכתובות (כא, ב ד"ה ושי"מ).²

והרמ"א (מו, ד) פסק שקיום בשנים לא הוי קיום. הסמ"ע (סי"ק ז) כתב וז"ל :

והיינו דוקא כשאין הן עצמן מכירין חתימת עדי השטר אלא שעדי החתימה מודים לפניהן שהיא חתימתן, אבל כשהן עצמן מכירין החתימות הו"ל כאילו מעידין על מנה שבשטר. ואם השטר הוא חתימת יד הלוח והלוח מודה לפני שני עדים שהיא חתימת ידו, נראה דמהני קיומם.

מבואר בסמ"ע, שאם שנים מעידים על הודאת אדם על כתב ידו אינה חשובה כעד מפי עד וכ"ש כשמכירים כתב ידו, אף שבכתב ידו לא נחשב השטר כגבוי שכן נאמן הלוח לטעון פרעתי. וזה לכאורה דלא כהסבר קצוה"ח בדעתו, שהואיל ונחשב כגבוי שוב לא חשוב עד מפי עד.

² רע"א בכתובות שם הקשה על דברי תוס' וז"ל: "ק"ק איך נראה דעמפ"ע הא הם כותבין אנו מכירים וא"כ הם בעצמם מקיימים החתימות ומה לי שמקיימים באמירה אנו מכירים או שכותבין כן והו"ל לתוס' לומר כיון דלא נראה שהם ב"ד הוי רק כעדות בעלמא ושייך ביה מפיהם ולא מפי כתבם" וכן הקשה הרש"ש בכתובות. ומחלק רע"א בין מצב בו הדינים מכירים בעצמם חתימות המקיימים שאז זה כאילו מעידים בפניהם על חתימות השטר לבין אם הדינים יקבלו עדות קיום על חתימות המקיימים שאז נחשיבם לעד מפי עד. וכדברי קצוה"ח בסי' מו.

עוד מבואר בסמ"ע, שכאשר העדים מכירים את חתימות עדי השטר יכולים לכתוב קיום בשנים. וא"כ אי אפשר לתרץ את דברי הסמ"ע בסי' ל, שדוקא בשטר מקויים יכולים העדים להעיד על שטר ולא חשוב עד מפי עד. שהרי מפורש בדבריו בסי' מו שגם בשטר לא מקויים יכולים עדים להעיד עליו אם מכירים החתימות שכן כתב "שחשובים כמעידים"³ על מנה שבשטר". וא"כ חוזרת הקושיא בדברי הסמ"ע, איך יתכן שעדים יוכלו להעיד על שטר שבו הם רק "כנחקרה עדותם בבי"ד" אך לא יכולים להעיד על חקירת עדים בבי"ד ובזה נחשבים לעד מפי עד?

3. שיטת הגרש"ש

- א. בשער"י ש"ז פכ"ג מקשה מה הסברא בדברי המרדכי ששני עדים שמעידים על אחד שהעיד בבי"ד לא יחייבו שבועה. הרי כמו ששנים מעידים על שנים ביי"ד יכולים לדון אע"פ אף שלא מעידים על המעשה כך גם נדון ביחס לע"א ונחייב שבועה ע"פ עדות שנחקר בבי"ד.
- ב. ומבאר הגרש"ש, שבאמת עדות על עד מועילה לחייב שבועה כדעת שער המשפט הנ"ל, אך בשביל לחייב ממון צריך לצרף עדות של ע"א נוסף ובזה לא מועילה עדות על עדות של ע"א. שצירוף שני העדים הוא מכח הבי"ד שקיבלו עדותם, וכאשר מעידים אחרים שבי"ד קיבלו עד אינם יכולים להצטרף עם ע"א נוסף משום שלא מעידים על בי"ד שצירף את שתי העדויות.
- ג. אך בעדות על שנים שהעידו בבי"ד כבר נעשה הצירוף בעדותם ביחד ולכן העדים שמעידים על כך ששנים העידו בבי"ד אחר מתקבלים אף להוציא ממון.
- ד. הגר"ש רוזובסקי (זכרון שמואל סי' מג) מבאר עוד, שאפשר להגדיר עדות על שנים שהעידו בבי"ד כעדות על מעשה המחייב וכמו עדות על הודאה של בעל הדין שהיא עדות מחייבת ואינה נחשבת לעד מפי עד. אך עדות על ע"א שהעיד בבי"ד אינה יכולה להיצטרף לחיוב ממון עם עדות על עד אחד נוסף, שכן העדים לא ראו פסיקת בי"ד שיצרה חיוב ממון ובזה מובנים דברי המרדכי. ומבאר שלפי זה

³ ומעבר ללשון שנקט הסמ"ע עיין בדברי הקצות סי' לו ס"ק ז שביאר שקיום דינים שטר יש לו גדרי עדות שכן זו עדות שהשטר נתקיים בפניהם. ולכן קשה לחלק בין קיום לבין עדות על החתימות.

באמת עדות על ע"א שנחקרה עדותו בבי"ד, תחייב שבועה שכן ביחס לחיוב שבועה חשובה היא כעדות על חיוב שנפסק בבי"ד. וכך נראה שסבר שעה"מ, שחייב שבועה בעדות שנים שראו ע"א שנחקר בבי"ד. ה. אם נבאר שעדות על חקירת עדים בבי"ד אינה עדות על חיוב אלא ידיעה של העדים על המעשה בעקבות העדות שנתקבלה בבי"ד, אז רק בשני עדים אפשר להחשיבם כמבררים לפנינו את המעשה. אך בעדות על עד אחד שהעיד בבי"ד אין חקירתו בבי"ד מאפשרת ידיעה על המעשה ולכן תפסל עדות זו ולא תועיל אף לחייב שבועה. וכך יש לדייק מלשון המרדכי שכתב "שלא הוי מידי"י וכך, אכן, למד התומים.

ו. ועדיין צריך לתרץ דעת התומים שכן הגרש"ש הקשה מדברי הגמ' (סנהדרין ל,ב), שם מבואר, שמודים חכמים לריב"ק שמקבלים עדות מיוחדת ב"עדות בכור". תוס' (ד"ה בעדות בכור) כתבו בבאור דין זה, שמועילה עדות מיוחדת על כך שאב אמר על בנו שהוא בכור והוא נאמן מדין "יכיר". ולכאורה העדים מעידים רק על אמירתו, וזה כמו ע"א לענין שבועה שהתורה האמינתו ובכל זאת לפי המרדכי לא מועילה עדות על חקירתו בבי"ד בשביל לחייב שבועה (לדעת התומים)?

4. שיטת הגר"ט

הגר"ט (ב"ב ס"י קפח) מבאר שקבלת עדות מורכבת משלשה חלקים:

- א. שמיעת דברי העדים.
- ב. החלטת הדיינים שהעדים מעידים אמת.
- ג. פסיקת הדין ע"פ העדים.

בשני עדים שמעידים, בי"ד מקבלים את עדותם כאמיתית ואז עדים שרואים זאת לא מעידים על אמירת העדים אלא על קבלת העדות בבי"ד. אך בעדות ע"א אין את ההחלטה של בי"ד שהוא מדבר אמת ולכן עדים שרואים זאת לא יכולים להעיד וזה יחשב כעד מפי עד.

ע"פ זה אפשר להבין מדוע גם לא יהיה חיוב שבועה בעדות בעד אחד שנחקר, מכיוון שאין קבלה של בי"ד לעדותו ה"ז חשוב עד מפי עד.

עוד עולה מתוך דבריו, שגם לרמב"ם לפיו מחייבים שבועה בשטר בע"א עדיין אין בו את הגדר שבי"ד מקבל את דבריו ולכך לא תועיל עדות ע"א. וכך גם

"כמי שנחקרה" בעדות עד אחד

מובנים יותר דברי הסמ"ע בסי' מו ס"ק קח במה שכתב שבי"ד אינם חוקרים עדות עד אחד.

אך רואים, שדין אינו חוזר ומגיד קיים גם כאשר בי"ד לא קיבלו העדות כאמיתית שכן גם בעד אחד אין חוזר ומגיד (כמבואר בחו"מ כח,א).

ג. שטר בעד אחד

1. מחלוקת הראשונים בתוקף שטר בע"א

נחלקו אמוראים בב"ב דף קסה אם אפשר לצרף עד אחד בשטר ועד אחד בע"פ. לדעת אב"י הם אינם מצטרפים להחשב כעדות ואילו לדעת אמ"מ מצטרפים לעדות אחת. ובמסקנת הסוגיא מבארת הגמ' ש' ירמיה פסק שכן מצטרפים.⁴

אך בירושלמי כתובות (ב,ד) הביאו האיבעיא של ע"א בשטר וע"א בע"פ אם מצטרפים זו"ל:

ר' חגי"א א"ר זעירא בעא עד אחד בפה ועד אחד בשטר מהו שיצטרפו עד אחד בכתב כלום הוא לכן צריכה כשהיו שנים מצאו לקיים כתב ידו של ראשון ולא מצאו לקיים כתב ידו של שני רבי מנא בעא עד אחד בכתב מהו לזקקו לשבועה עד אחד בכתב כלום הוא לכן צריכה כשהיו שנים מצאו לקיים כתב ידו של ראשון ולא מצאו לקיים כתב ידו של שני.

ומבואר בדברי הירושלמי, שעד אחד בשטר לא מחייב שבועה וכן אינו מצטרף לעד בע"פ. ורק אם חתומים שנים בשטר ובי"ד קיימו חתימת אחד מהם אפשר לצרף עוד עד ע"פ כדי להחשיב אותם כשנים.

רב האי גאון בשאלתות פסק כדעת הירושלמי וכן נראה בדברי המרדכי (ב"ב סי' תרמד) שאין ע"א בשטר מחייב כלום ולא מצטרף לעד בע"פ.

הרמב"ם פסק (מלו"ל יד, ג):

⁴ ונחלקו הראשונים בהסבר המושג "מצטרפים": א. שיטת הרשב"ם, שע"א בשטר וע"א בע"פ מצטרפים אפילו לגבות ממשועבדים והם חשובים כשטר בשני עדים. ב. דעת רמב"ן ור' יונה, שאין ע"א בכתב מצטרף עם עד בע"פ כדי לגבות ממשועבדים כיוון שלא מוצאים קול. ומחלוקת האמוראים היא האם מצטרפים להכחיש טענת פרעתי של הלוח או לא.

הוציא עליו שטר חוב בעד אחד ולוה טען פרעתי הרי זה מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע ומשלים.

הרמ"ך (עדות ד,ה) מקשה על הרמב"ם מדוע לא פסק כדעת הירושלמי שמפרש שע"א בשטר מועיל רק אם חתומים שנים.

מבאר המ"מ, שהרמב"ם פסק כפשטות דברי הבבלי שע"א בשטר חשוב עד ומחלוקת האמוראים היא רק אם מצטרף יחד עם העד ע"פ או לא. וכך עולה מדעת בה"ג⁵ והרשב"א.

והנה בגמ' כתובות כ,א מצינו :

ת"ר: כותב אדם עדותו על השטר, ומעיד עליה אפילו לאחר כמה שנים. אמר רב הונא: והוא, שזוכרה מעצמו; רבי יוחנן אמר: אע"פ שאין זוכרה מעצמו.

ולהלכה פסקו הרמב"ם (עדות ח,א) והשו"ע (סי' כח) כר' יוחנן שיכול העד להעיד בפני בי"ד מתוך כתבו כאשר נזכר בעדותו.

בתוס' כתובות הביאו דברי הגמ' בב"ב דלעיל וביארו שהספק הוא רק בע"א בשטר ואחד בע"פ האם לצרפם אך שני שטרות שבכ"א ע"א בוודאי מצטרפים. ולפ"ז הקשו מדוע צריך העד להיזכר ולהעיד בבי"ד? הרי אם עד אחד בשטר חשוב שטר יכול לשלוח כתבו לבי"ד ונחשיבו כשטר?

ועונים התוס' שלושה תירוצים :

א. באמת ע"א בשטר לא חשוב שטר וכדברי הירושלמי שחייבים שיהיו שני עדים חתומים בשטר. וגם אם יהיו שני שטרות בעד אחד אינם חשובים כשטר.

ומה שמצאנו מחלוקת בב"ב קסה,א בשאלה האם ע"א בשטר מצטרף לע"א בע"פ זה רק במקרה בו העד בע"פ טוען שראה מסירת השטר למלוה וחשוב כשנים החתומים לפי שעדי מסירה כרתי. ולמרות שאין העד יכול להעיד על פי כתבו (אם לא נזכר) וחשוב עד מפי עד, בכ"ז יכול לשלוח כתבו ויחשב כעדות בבי"ד.

⁵ וכך מבואר בדברי הרא"ש בב"ב פ"י סי' ז' שמדייק בסוגיא שם שהבבלי חולק על הירושלמי.

"כמי שנחקרה" בעדות עד אחד

ב. שטר בע"א חשוב שטר ושני שטרות בע"א חשובים שטר גמור. ובאמת יכול עד להעיד לפי כתבו אך צריך שיהיה השטר כתוב מדעת שניהם. והגמ' בכתובות מדברת שהעד כתב שלא מדעת הלוח ולכן לא חשוב שטר.

ג. גם שטר בע"א שנכתב שלא מדעת הלוח כשר רק צריך שיהיה כתוב בלשון שטר ולא בלשון עדות. ולכך בגמ' בכתובות לא יכול לשלוח כתבו לבי"ד משום שמדובר שלא כתב בלשון שטר.

ומבואר בתירוץ הראשון בתוס', שאף אם נחשיב ע"א בשטר לעדות, לא תהיה אפשרות לעדים שראו השטר להעיד עליו בבי"ד. ורק על שטר בשני עדים אפשר להעיד שראוהו משום שחשוב שנחקרה עדותם בבי"ד.

וכן נראה מדבריהם, שדין נחקרה נכון רק בשטר בשני עדים אבל לשטר בע"א אין את הגדר של כמי שנחקרה עדותו בבי"ד. וכל מה שמצטרף העד בכתב לעד בע"פ זה רק במקרה שנוכל להכשירם כעדי מסירה.

אך בתירוץ השני והשלישי נראה שלומדים תוס' שע"א בשטר חשוב שטר לגמרי ויכול להחשב כמי שנחקרה עדותו⁶ בבי"ד. ורק במקרה שיהיה כתוב בצורה פסולה כלל לא חשוב שטר.

2. פסיקת ההלכה

בשו"ע (נא,ב) פסק כדעת הרמב"ם, שהמוציא שטר החתום בע"א מחייבים את הנתבע שבועה. ובסעי' א פסק שע"א בשטר וע"א בע"פ מצטרפים שלא יוכל הלוח לטעון פרעתי. והרמ"א לא השיג על דברי המחבר ששטר בע"א מחייב שבועה אך בסעי' א הביא דברי הרא"ש ששטר בע"א שלא נמסר בפני עד נוסף לא מצטרפים. וכן שני שטרות שכי"א בע"א לא מצטרפים לגבות ממשועבדים.⁷

ובפשטות נראה שהשו"ע פוסק ששטר בע"א כשר כבבלי והרמ"א פסק ששטר בע"א פסול כדעת הירושלמי.

אך מצינו בריב"ש בתשו' קכז אודות שטר שחתם עליו עד ובא העד לפנינו וטוען שהיה אנוס לחתום. הריב"ש פסק, שעד אחד בשטר יכול לחזור בו.

⁶ ואפשר שאף להעיד עליו בבי"ד כמו בשטר בשני עדים. ולקמן יתבאר בדברי המרדכי.

⁷ אך הגר"א נקט שהרמ"א סובר כדעת תוס' והשאלתו שפסקו כירושלמי וע"א בשטר פסול וכמו שיובא לקמן בביאור שיטתו. וכן נראה שהבין הסמ"ע שם.

ואפילו לשיטת הרמב"ם שפוסק שע"א בשטר מחייב שבועה, בכל זאת יכול לחזור בו.⁸

והרמ"א מו, לח פסק וז"ל:

יש אומרים הא דעדים החתומים על השטר כמי שנחקרה עדותן ואינן יכולין לחזור, דוקא שנים, אבל עד אחד החתום בשטר, יכול לחזור בו.⁹

בביאור דברי הרמ"א כתב הסמ"ע (ס"ק קח) "דאין בי"ד חוקרין על ע"א"¹⁰ ולכן באמת יכול לחזור בו. ומבאר, שאם העיד בב"ד בע"פ באמת לא יוכל לחזור בו כמבואר בסי' כט. אך כשחתום ע"א בשטר כן יכול לחזור בו שלא חשוב ממש כעדות.

והש"ך (שם ס"ק קיט) הקשה: הרי בסי' נא פסק השו"ע כדעת הרמב"ם, שע"א בשטר מחייב שבועה. וא"כ ודאי נחשב כמעיד ע"פ שלא יכול לחזור בו מעדותו. ומכיוון שהרמ"א לא חלק על השו"ע איך פסק שיכול לחזור בו? ואף שהריב"ש כתב שאף לדעת הרמב"ם יכול לחזור בו כותב הש"ך וז"ל:

כן דרך בעלי התשובות לכתוב דבר אף שאינו עולה להלכה בצירוף טעמים אחרים, וע"כ נ"ל ברור כיון דקיי"ל לקמן סימן נא דעד אחד בשטר הוי כעד אחד על פה, א"כ אינו יכול לחזור בו.¹¹

בשו"ע מו, מצאנו מחלוקת כעין מחלוקת זו בין הרמ"א לש"ך בשאלה האם ע"א שחתם בשטר יכול לחזור בו. שם נפסק, שאם העדים שכחו ואינם זוכרים את מה שכתוב בשטר אינם יכולים לקיים חתימותיהם לבד אלא

⁸ ובתחילת דבריו מבאר ע"פ הירושלמי שע"א בשטר כלל לא חשוב שטר ושכך פסק הרמב"ן. ורק אח"כ מוסיף וז"ל "ועוד, אפשר שאף הרמב"ם ז"ל יודה, דעד א' בשטר יכול לחזור בו, ולא הוי כמו שנחקרה עדותו בב"ד, דדוקא בשנים אמרו כן". ויש להסתפק אם כוונתו שבדאי לא חשוב כמי שנחקרה לרמב"ם או רק בצירוף הצד לפסוק כירושלמי. והש"ך למד בדעתו שסמך על הירושלמי ולא שזהו הפשט ברמב"ם.

⁹ ובתומים ס"ק נב הקשה איך מועילה חזרה שנחייב ממון ע"פ העד ואח"כ יוכל לחזור בו? ורוצה לבאר שעדות העד נחשבת כעד המסייע הפוטר שכן יכול לומר שהשטר פרוע ובמיגו נאמין לו במה שחוזר בו. עיי"ש.

¹⁰ ולכאורה דבריו סתומים מה כוונתו שאין בי"ד חוקרין על ע"א? ובהמשך דברינו בס"ד נבאר דבריו.

¹¹ והוסיף הש"ך שהשטר כשר רק "אם כתב עדותו בלשון שטר בצואת בע"ד בענין דלא הוי מפיהם ולא מפי כתבם".

"כמי שנחקרה" בעדות עד אחד

צריכים שנים לקיום החתימות. והוסיף שם הרמ"א שרק בשטר בעד אחד כאשר העד אינו זוכר נפסל השטר אך בשני עדים שחתומים אף אם אינם זוכרים העדות יכולים לשלוח כתבם לבי"ד וחשוב שטר ויש חולקים.

השי"ך שם ס"ק לג חולק על הרמ"א וטוען שרק לפי התירוץ הראשון של ר"י בתוס' שע"א בשטר לא חשוב שטר וכן שני שטרות שבכל אחד ע"א לא נחשבים כשטר בשני עדים, אז אפשר לחלק בין עד אחד לשנים. אך לפי פסק השו"ע, שפסק בסי" נא כרמב"ם וכתירוץ השני של תוס' א"כ גם שטר בע"א חשוב שטר גמור.

האחרונים הביאו מספר דרכים לבאר דברי הרמ"א בשאלה מהו מעמדו של שטר בע"א :

3. שיטת קצוה"ח

קצוה"ח מו, יא מחלק בין שטר בע"א שהדיינים עצמם מכירים חתימת העד שבו. דוקא אז נחשב שנחקרה עדותו בבי"ד. אך אם צריך לקיים החתימה ע"י עדים אחרים לא חשוב כעדות שנחקרה בבי"ד.

מבאר קצוה"ח שהסיבה שאפשר לקיים חתימות עדי השטר ע"י עדים אחרים זה משום שחשוב שהעדים המקימים מעידים על כך שהעדים החתומים נחקרו בבי"ד ולכן לא חשוב עד מפי עד. ולפי"ז מבאר שבע"א לא יועיל קיום החתימה ע"י עדים אף אם עד אחד בשטר חשוב כנחקרה משום שאפילו כשמעידים שנים שנחקר ע"א בבי"ד חשוב עד מפי עד¹². ולכן כל זמן שבי"ד אינם מזהים בעצמם החתימה אלא מקיימים ע"י אחרים אז חשוב כעד מפי עד.

ובזה מבאר דברי הרמ"א¹³ שכל זמן שאין הבי"ד מכירים חתימת העד, שטר בע"א חשוב רק כעדות בכתב. ולכן יכול לחזור בו קודם שבא הכתב לבי"ד וכן אם שכח עדותו לא יכול להחשב הכתב כשולח עדותו לבי"ד והעדות פסולה. אך אם הבי"ד מכירים חתימתו בזה חשוב שטר בע"א כשטר כשר.

¹² וכדברי המרדכי ע"פ ביאור הט"ז כמבואר לעיל אות ב.

¹³ אך לפי קצוה"ח צריך לעשות אוקימתא בריב"ש וברמ"א שאין הבי"ד מכירים החתימה אף שלא הזכירו זאת.

ולפי דברי קצוה"ח מתבאר שעדים שמעידים על חקירת ע"א אינם מתקבלים כלל אפילו לענין חיוב שבועה שכן נחשבים כעד מפי עד.¹⁴

והדין צ"ב מדוע לא יתקבלו שני עדים על חיוב השבועה בבי"ד אחר וכמו שאנו מקבלים עדותם על שנים שהעידו בחיוב ממון. וכך היה מסתבר שהרי קימ"ל שכל מקום ששנים מחייבים ממון אחד מחייב שבועה. ובבי"ד סי' ל' ביאר (דברי הנימוק"י) שאף אם לא נחשיב ע"א בשטר לחייב ממון, לחייב שבועה כן נחשיב אותו כעד שכל מקום ששנים מחייבים ממון אחד מחייב שבועה. וא"כ מדוע בעדות על ע"א שנחקר לא נחייב שבועה אם בשנים היינו מחייבים ממון.¹⁵

עוד הקשה במלואי חושן (סי' מו) מדברי התוס' (יבמות לא ד"ה דחזו), שכתבו שלמ"ד שע"א בשטר חשוב שטר העד עצמו יכול לבוא לבי"ד ולהעיד שכך ראה בכתב ידו. ולמרות שהבי"ד לא מכירים החתימה לא חשוב עד מפי עד. ולפי קצוה"ח צריך להיות פסול של עד מפי עד כיוון שאין הבי"ד מכירים החתימה?

4. שיטת נתה"מ

נתה"מ מו, ט ויא מבאר שהרמ"א מודה לשו"ע וגם בשטר בע"א אין פסול של מפי כתבם ונחשיבו "כמי שנחקרה עדותו", אך זה רק משעה שיגיע השטר לבי"ד וקודם לכך אינו כעדות כלל. ומפרש דברי הרמ"א שמדאורייתא הדין של ר"ל שעדים שחתומים על השטר כאילו נחקרה עדותם בבי"ד הוא רק משעה שבא השטר לבי"ד, וכשהשטר מגיע לבי"ד חשוב כהגדה בבי"ד. ולכך כל זמן שהשטר מחוץ לבי"ד יכולים לחזור בהם. ומוסיף נתה"מ שכך נכון גם לדעת ר"ת שעדות בכתב חשובה עדות זה רק משהגיעה לבי"ד אך כל זמן שלא הגיע הכתב לבי"ד אם העד חזר בו או מת או שכח עדותו העדות נפסלת.

כל זה מדאורייתא. חכמים תקנו שבשטר בשני עדים שאף אם לא בא לבי"ד חשוב כנחקרה משעת חתימה שכן מתחיל השיעבוד מאז ועוד שאם ימות אחד העדים השטר היה נפסל ולכך תקנו שמשעת חתימה כבר חשוב

¹⁴ וכן מבואר בדעת התומים (ל, טז) וכן פסק בנתיבות שם ודלא כשיטת שער המשפט אי"ה יובא בדברי הגרש"ש לקמן.

¹⁵ אך ניתן להסביר בדעת קצוה"ח שחיוב שבועה אינו חיוב שמטילים ב"ד כלפי התובע אלא רק בירור של ב"ד ובה לא נוכל להחשיב עדות השנים כעדות על חיוב שבועה ותלוי בחקירת האחרונים בהגדרת חיוב שבועה ואכמ"ל.

"כמי שנחקרה" בעדות עד אחד

כנחקרה. אך בשטר בע"א לא תקנו בו שיחשב כנחקר משעת חתימה¹⁶ אלא רק משעה שמגיע לבי"ד ואז חשוב שמגיד בפני הבי"ד שמוציאים בו השטר.

לפי"ז פסק הריב"ש מובן. שע"א שחוזר בו לפני שבא השטר לבי"ד בטל השטר אף לדעת הרמב"ם שע"א בשטר מחייב שבועה מכיוון שעוד לא נחקרה העדות יכול לחזור בו. וכמבואר בסי' כט בדין חוזר ומגיד שכל עוד לא נגמרה העדות יכול העד לחזור בו.

וכן מובן מדוע בע"א נפסול כשלא זוכר העדות בשעה שבא לבי"ד אך בשני עדים אף שבזמן שבא השטר לבי"ד לא זוכרים כבר חשוב כנחקרה משעת החתימה ואינם יכולים לפסול השטר שהתקבל בבי"ד.¹⁷

אך הרמ"א סתם וכתב שע"א בשטר יכול לחזור בו ולא ביאר בדבריו שזה רק כשעדיין לא בא כתבו לבי"ד.

ועוד צריך ליישב דברי נתה"מ ממה שכתבו תוס' (יבמות הני"ל), שעד עצמו יכול להעיד על שטר שחתם עליו אף בעד אחד. ואם לא נעמיד שכבר הגיע השטר לבי"ד אז קשה איך מעיד עליו הרי עדיין אין עליו דין כמי שנחקרה?

5. שיטת הגר"א

הגר"א (חור"מ נא,א) מבאר שהרמ"א אכן חולק על המחבר ופוסק שע"א בשטר כלל לא חשוב שטר וכתירוץ הראשון של תוס' בכתובות. וא"כ פסק הרמ"א שעד אחד ששכח עדותו לא יכול להעיד ע"פ כתבו בבי"ד פשוט הוא והעד אינו יכול להעיד על חתימתו הואיל ואין לשטר בעד אחד דין שטר כלל.

פסק הרמ"א, שע"א יכול לחזור בו הוא לשיטתו, שסובר ששטר בע"א לא חשוב שטר ואין בו את הגדר של כמי שנחקרה עדותו בבי"ד, ולכן לא יחשב כחוזר ומגיד. וכותב הגר"א שדברי הרמ"א בסי' נא נעלמו מעיני הש"ך, שהקשה מדעת השו"ע, שמחייבים שבועה ע"פ עד אחד בשטר.

¹⁶ מודה נתה"מ שתיקנו ששטר בע"א ייחשב כנחקרה עדותו במקרה בו העד מת, וצ"ב מדוע לא תקנו גם במקום שהעד שכח.

¹⁷ ובדברי המרדכי שעדות על ע"א שנחקר בבי"ד הוי עד מפי עד ביאר שרק בעדות שמעידים על עד שנחקר בבי"ד אחר חשוב כעד מפי עד משום שלא היתה הגדה של העד בבי"ד הנה ודלא כדין שטר שהובא לבי"ד שחשוב "כאילו נחקרה עדותו בבי"ד זה. ולשיטתו גם אם עדים אחרים יקיימו חתימתו נחשב שהעד עצמו מעיד בבי"ד ודלא כקצוה"ח.

ומדברי הגר"א מתבאר, שגם אחר שנראה השטר בבי"ד וגם אם בי"ד יכירו החתימה לא חשיב שטר. ואע"פ שהרמ"א (נא,א) סיים "שאינ שני שטרות בע"א מצטרפים לגבות ממשועבדים" והיה נראה להסיק מדבריו שאמנם אינו גובה ממשעבדי אך מבני חורין כן גובה¹⁸ אין לדיק כך בדברי הרמ"א משום שהביא לשון הטור שהסתפק בשאלה זו: אם גובה מבני חורין אם לאו, וכך ביאר הסמ"ע דברי הרמ"א.

העולה מביאור זה שהרמ"א אינו פוסק כדעת הריב"ש, שכן הריב"ש כתב שע"א בשטר יכול לחזור בו אף לדעת הרמב"ם, ואילו לדעת הרמ"א רק בגלל שפוסקים שע"א בשטר לא חשוב שטר כלל פסק שיכול לחזור בו.

ד. שיטת הגר"ח

הגר"ח על הרמב"ם (עדות ג,ד) ביאר, שהדין ששנים החתומים על שטר נעשה כמי שנחקרה בבי"ד אינו כפשוטו - כאילו נחקרו, אלא משמעות הלכה זו - שאין כלל חובת הגדת העדות בפני בית הדין. והוכיח כן מדברי הגמ' (יבמות לא,א) שלא תיקנו זמן בשטר קידושין וגיטין. וכן בשטר שחרור לא תקנו זמן. ואם לחתימת העדים צריך דיני עדות הרי זו עדות שאי אפשר להזימה?¹⁹ אלא שבעדות בשטר כלל לא צריך דיני הגדה ולכן לא צריך שיהיה בפני בי"ד ולא שיהיה אפשר להזימה.²⁰

¹⁸ נראה שהש"ך למד בדעת הרמ"א שרק ממשועבדים לא גובה אך מבני חורין גובה. וא"כ יוצא שגם הרמ"א פוסק שע"א בשטר חשוב שטר וממילא קשה איך יוכל לחזור בו.

¹⁹ עיין בטבעת החושן ח"ב בקונטרס בדיני עדות בשטר, שרצה לתרץ קושיית הגר"ח וכתב שלעולם צריך עדות ברת הזמה ודרישה וחקירה בעדות בשטר. ומה שמועיל גט שחרור בלי זמן זו תקנת חכמים כמו בגו"ק שכתב הנימוק"י שמועיל מצד אפקעינהו. וגם בעבדות יש לבאר דברי המינו"י לשיטתו שטבילת העבד בשעת שחרור אינה אלא מדרבנן ולפ"ז יוצא שטבילת העבדות היא לשם גירות אלא שהבעלות הממונית יוצרת איסורי עבדות. וא"כ ע"י הפקר בי"ד ביטלו את בעלות האדון וממילא יוצא שלא נאסר העבד באיסורי עבדות ולא צריך גט שחרור.

²⁰ ועיין בטבעת החושן שם שהביא כדברי הגר"ח באמרי בינה עדות י. אך כתב שמסתבר שיש לשטרות דין הגדה מדברי הראשונים ופסק השו"ע לד,ט שיש דיני הזמה לעדים שחתמו על שטר. ואם אין בהם דין הגדה כלל אז לא צריך להיות דין הזמה? אך בדעת הגר"ח נראה שתורת שטר היא קבלת עדות בלי צורך להגדה. ועל העדות הזו יש תורת הזמה. אך בעדות איסורים אפילו כשצריך שנים לא חשוב לעדות שהתקבלה לפי שאין בה דין הגדה ולכן אפשר שאין בה דיני הזמה וכשיטת נתה"מ לח,ב. וע"י קצוה"ח שם ס"ק ד שחולק.

"כמי שנחקרה" בעדות עד אחד

ובפ"ה ה"ו ביאר הגר"ח²¹ שאף לדעת התוס' שאין מחייבים שבועה ע"פ ע"א בשטר אין זה משום שלא נעשה כנחקרה עדותו. אלא גם אם אין בזה פסול של מפי כתבם ונחשיב כאילו נחקרה עדותו לא די בעדות זו כדי לחייב שבועה.²² והרמב"ם סובר שכיוון שאמרינן שחשוב כנחקרה עדותו גם יהיה חיוב שבועה.

מעתה אפשר לבאר שבע"א בשטר חשוב כנחקרה עדותו ולכך לא קיים הפסול של מפי כתבם כאשר מגיע לבי"ד. אך דין זה אינו זהה לדין הנחקרה בשני עדים שפטורים לגמרי מדין הגדה בבי"ד, אלא ששטר בע"א בשעה שבא לבי"ד חשוב כהגדה. וע"פ זה אפשר לבאר שעדות על שטר בשני עדים שנשרף אינה עד מפי עד משום שמעידים העדים שאין כאן צורך בהגדה בבי"ד וממילא מעידים על הדין שיש עליו שטר כשר ולא על עדות עדי השטר. אך בשטר בעד אחד כן צריך תורת הגדה ולכך אף אם נחשיבו כעדות שנחקרה בבי"ד ואין פסול של מפי כתבו לא יכולים להעיד עליו בבי"ד שכן זה עד מפי עד.

ולפי דרך זו מבוארים דברי הרמ"א בסי' מו, שגם אם שטר בע"א יחשב כעדות כשיבוא לבי"ד כל עוד לא בא לבי"ד לא התקיים בו דין הגדה. ולכן אם העד חוזר בו יכול הוא לבטל עדותו שכן משעת חתימה עוד לא העיד שכן צריך הגדה בבי"ד, אך בשני עדים כלל לא צריך הגדה ולכן מיד כשחתמו אינם יכולים לחזור בהם.

וכן אם ע"א שכח עדותו לפני שבא לבי"ד, השטר פסול, שכבר לא יכול להתקיים דין הגדה. אך בשני עדים בשטר לא צריך תורת הגדה בבי"ד ולכן אף ששכחו עדותם השטר כשר.

²¹ וז"ל שם: "אכן נראה, דאפילו אם נימא דעד אחד בשטר אינו מועיל כלל אף לחיוב שבועה, מ"מ אין זה משום דלא חייל על עדותו כל הך דינא דנעשה כמו שנחקרה בבי"ד, אלא דעיקר הדין הוא, דאף דהויא עדותו כמו שנחקרה בבי"ד, מ"מ עדותו לא מועלת משום דהוי רק עד אחד, דכך היא ההלכה של שטרות שהם דוקא בשנים עדים, והוי ככל הדברים הצריכין שני עדים, ודין עדותו בזה כדין עד אחד בעל פה במקום שצריך שני עדים, דעדותו חקורה וקיימת, ורק דאינה מועלת".

²² בחידושי הגר"ח בסטנסיל סי' קלה ביאר שאף לתוס' שני שטרות בע"א מצטרפים משום שכל אחד חשוב עד ראייה. ומחלוקת הראשונים היא האם שטר בע"א מקבל תורת שטר חוץ מעדות הראייה שבו.

ובזה אפשר יהיה לתרץ דברי הסמ"ע²³ בסי' ל, שכתב שלא מתקבלת עדות עדים על חקירת שנים בבי"ד. והקשו עליו כל האחרונים שהרי מפורש בגמ' שאפשר להעיד על שטר שנקרע ומחייבים ממון. ולפי"ד נראה, שסובר שרק בעדות על שטר שנשרף מתקבלת עדות אחרים אם מכירים החתימות משום שבעדות בשטר כלל לא צריך הגדה ואין העדים מעידים על חקירת העדים אלא על מציאות השטר. אך כשמעידים על חקירת אחרים בבי"ד חשוב עד מפי עד שכן צריך גדר של הגדה בבי"ד והם מעידים על הגדת אחרים וזה חשוב עד מפי עד.

ובהגדת עדים שראו שטר חתום בעד אחד לא יחייבו אפילו שבועה וכמו שמדויק²⁴ מלשון המרדכי "שלא הוי מידי" משום שכל זמן שצריך הגדה בבי"ד חשוב עד מפי עד²⁵ ובע"א אין את החידוש שלא צריך כלל דין הגדה גם אם מחשיבו כעדות ראייה כשבא לבי"ד. ומה שפסק הסמ"ע שאם מודה אדם על כתב ידו יכולים להעיד על זה. ועל הודאת שני עדים שמודים שזו חתימתם לא יכולים להעיד? מבואר שבהודאת אדם לא צריך גדר של הגדה בבי"ד שגם הודאה חוץ לבי"ד מחייבת. וא"כ לא שייך בזה פסול של עד מפי עד.

²³ עפ"י הגדרה מיוחדת זו של הגר"ח - ששטר אינו ממש כהגדה בבי"ד אלא זו עדות שלא צריכה כלל תורת הגדה, לבאר מחלוקת הסמ"ע והשי"ך. שמצינו פסק השו"ע מה, יג בשטר שחתומים עליו כשרים ופסולים שהוא פסול כשטר, יכולים הכשרים לחזור ולהעיד בפני בי"ד ומקבלים עדותם. ומקור הלכה זו היא מדברי הרא"ש בתשובה כלל ס. והסמ"ע לד מבאר שאם העידו הכשרים עם הפסולים בבי"ד לא יועיל שיחזרו ויעידו הכשרים לבד שכן נמצא אחד קאו"פ ונפסלו הכשרים. אך כיוון שרק חתמו יחד בשטר ולא העידו לא חשוב שנצטרפו בהגדה ולכן יכולים לחזור ולהעיד. אך השי"ך כד חולק על הסמ"ע ומבאר שהואיל וחתומים על השטר חשוב כאילו נחקרה ובוזה מצטרפים להגדה. ומה שמכשיר השו"ע זה רק במקרה שלא ראו העדות יחד ולכן לא מצטרפים לפסול. ומסכם השי"ך "דפשיטא דכשהפסולים היו עמהם דבטל העדות לכו"ע דהא ה"ל ראייה והגדה דעדים החתומים על השטר כמו שנחקרה עדותם בבי"ד".

ובדעת הסמ"ע אפשר לבאר כדעת הגר"ח ששטר לא חשוב כהגדה בבי"ד אלא זו עדות בלי תורת הגדה כלל ולכן לא יוצרת צירוף של כל העדים להיפסל משום נמצא אחד קאו"פ.

קצה"ח לו, ה מבאר בדרך אחרת. לדעת הסמ"ע אין פסול של נמצא אחד קאו"פ בשטר משום שהשטר פסול ולכן אין לו כלל דין של " כנחקרה עדותם בבי"ד". וממילא הכשרים יוכלו לחזור ולהעיד שהרי כלל לא הצטרפו עם הפסולים. אך במקרה שכבר הצטרפו עם הפסולים בעדות ע"פ בבי"ד לא יוכלו לחזור ולהעיד.

²⁴ וכך דייק בשער"י שם למרות שהסיק כדעת שעה"מ שכן מחייבים שבועה.

²⁵ ומה שהקשו על קצה"ח מדוע (לדעת תוס' ביבמות) העד עצמו יכול להעיד שראה את חתימתו הרי חשוב עד מפי עד? לדברינו מבואר שהחיסרון הוא שבע"א אין הגדה בבי"ד וכאשר העד עצמו אומר שראה כך בכתבו עכשיו מתקיים גם הגדר של ההגדה בבי"ד.

"כמי שנחקרה" בעדות עד אחד

גם מה שהקשו האחרונים במה שונה עדות על יכיר שמתקבלת לתוס' בסנהדרין לעומת עדות על עד אחד שלא מחייבת אפילו שבועה. לפי דברינו נראה שגם בדין "יכיר" לא צריך הגדה בבי"ד בשביל הדין של יכיר²⁶ אלא התורה האמינתו בדיבורו. ולכך נקבל גם עדות אחרים על אמירתו וחשוב כהודאת בע"הד שלא חשוב עדות עליה כעד מפי עד.

ה. סיכום

פתחנו בפסיקת הרמ"א ע"פ המרדכי שעדות על ע"א שהעיד לא מתקבלת בבי"ד אלא חשובה כעד מפי עד. ונחלקו האחרונים (התומים ושעה"מ) האם העדות לא מתקבלת גם לענין שבועה או ששבועה כן מתחייבים בעדות כזו.

הצגנו שני דרכים באחרונים להגדיר את המושג עדות שנחקרה ביחס לעדות ע"א לעומת עדות שנים:

א. דעת הגרש"ש – שעדות ע"א מתקבלת לשבועה אך כדי להצטרף עם עדות עד נוסף לעדות ממון אין אפשרות לקבלה כיון שצריך שבי"ד יצור את הצירוף של העדים.

ב. לדעת הגרני"ט – אין בבי"ד מקבלים עדות ע"א כאמיתית ולכן אי אפשר להעיד עליה. אך בשני עדים בבי"ד שקיבלו העדות גם קבעו שהיא אמיתית ולכן אפשר להעיד עליה בבי"ד אחר.

בדעת המרדכי הבאנו דעות האחרונים לחלק בין עדות שנים שנחקרה בבי"ד לבין עדות אחד שנחקר. ובדעת הסמ"ע חילקנו בין עדות שבשטר לבין עדות שבע"פ.

ביחס לשטר בע"א התבאר בדברינו שנחלקו הרמב"ם ותוס' בשאלה: האם שטר בע"א כשר או פסול?

א. לדעת נתה"מ – עדות ע"א בשטר שווה לעדות שנים רק צריכה להגיע לבי"ד ולפני כן לא חשובה עדות.

ב. לדעת קצוה"ח – עדות ע"א בשטר תועיל רק בהכרת הדיינים את חתימתו אך בדרך של קיום יחשב כעד מפי עד ולא תתקבל בבי"ד.

²⁶ וכך דייקו מגמ' בב"ב קכז: "היה עובר על בית המכס ואמר בני זה עבדי הוא" ודלא כתשובת הרי"ד צב. עיי' חזו"א אהע"ז נט,כו.

ג. לדעת הגר"א – הרמ"א פסק שע"א בשטר כלל לא חשוב שטר. ולכן מובן פסק הרמ"א שלא חשוב עדות ויכול לחזור בו.

בארנו שיטת הגר"ח ששני עדים בשטר מוגדרים כעדות שלא צריכה כלל הגדה בבי"ד. ובזה מובן מדוע אין בה פסול של עדות שאי אתה יכול להזימה.

הוספנו שייתכן שעפ"י סברת הגר"ח תתבאר שיטת הסמ"ע בהבנת פסק השו"ע מדוע שטר שחלק מעדיו פסולים יכולים הכשרים לחזור ולהעיד ואינם נפסלים מדין נמצא אחד קראו"פ.

לבסוף ניסינו לבאר ע"פ דברי הגר"ח שיש לחלק בין מושג עדות כמי שנחקרה שקיים גם בעדות ע"א לבין דין עדות שנחקרה בשני עדים שבה כלל לא צריך הגדה בבי"ד. וע"פ חילוק זה בארנו פסיקת הרמ"א מדוע ע"א יכול לחזור בו.